

HOTĂRÂREA CURȚII

20 septembrie 2001*

Courage Ltd
împotriva
Bernard Crehan
și
Bernard Crehan
împotriva
Courage Ltd și alții

[Cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, formulată de Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) – Regatul Unit]

„Articolul 85 din Tratatul CE (devenit articolul 81 CE) – Contract de aprovizionare exclusivă cu bere – Închirierea de localuri publice – Acord restrictiv – Dreptul unei părți contractante la daune-interese”

Cauza C-453/99

În cauza C-453/99,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 234 CE, de către Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Regatul Unit), pentru pronunțarea, în litigiul pendinte în fața acestei instanțe, între

Courage Ltd

și

Bernard Crehan

și între

---

* Limba de procedură: engleza.

Bernard Crehan

și

Courage Ltd și alții,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea articolului 85 din Tratatul CE (devenit articolul 81 CE) și a altor dispoziții ale dreptului comunitar,

CURTEA,

compusă din domnii G. C. Rodríguez Iglesias, președinte, C. Gulmann, M. Wathelet (raportor) și V. Skouris, președinți de cameră, D. A. O. Edward, P. Jann, L. Sevón, doamnele F. Macken și N. Colneric, domnii J. N. Cunha Rodrigues și C. W. A. Timmermans, judecători,

avocat general: domnul J. Mischo,

grefier: doamna L. Hewlett, administrator,

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

– pentru Courage Ltd, de domnul N. Green, QC, mandatat de doamna A. Molyneux, solicitor,

– pentru domnul Crehan, de domnii D. Vaughan, QC, și M. Brealey, barrister, mandatați de domnul R. Croft, solicitor,

– pentru Guvernul Regatului Unit, de domnul J. E. Collins, în calitate de agent, asistat de domnul K. Parker, QC,

– pentru guvernul francez, de doamnele K. Rispal-Bellanger și R. Loosli-Surrans, în calitate de agenți,

– pentru guvernul italian, de domnul U. Leanza, în calitate de agent,

– pentru guvernul suedez, de doamna L. Nordling și domnul I. Simfors, în calitate de agenți,

– pentru Comisia Comunităților Europene, de domnul K. Wiedner, în calitate de agent, asistat de domnul N. Khan, barrister,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale Courage Ltd, reprezentată de domnul N. Green și doamna M. Gray, barrister, ale domnului Bernard Crehan, reprezentat de domnii D. Vaughan și M. Brealey, ale Guvernului Regatului Unit, reprezentat de domnii J. E. Collins și K. Parker, și ale Comisiei, reprezentată de domnii K. Wiedner și N. Khan, în ședința din 6 februarie 2001,

după ascultarea concluziilor avocatului general, prezentate în ședința din 22 martie 2001,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin Ordonanța din 16 iulie 1999, primită de Curte la 30 noiembrie 1999, Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) a adresat, în temeiul articolului 234 CE, patru întrebări preliminare privind interpretarea articolului 85 din Tratatul CE (devenit articolul 81 CE) și a altor dispoziții ale dreptului comunitar.

2 Aceste întrebări au fost adresate în cadrul unui litigiu între societatea Courage Ltd (denumită în continuare „Courage”) și domnul Bernard Crehan, proprietarul unui local public, cu privire la livrările de bere rămase neplătite de către acesta din urmă.

Faptele din acțiunile principale și întrebările preliminare

3 În 1990, Courage, o fabrică de bere care dispunea în Regatul Unit de o cotă de 19 % din piața vânzării de bere și Grand Metropolitan (denumită în continuare „Grand Met”), o societate cu diferite interese în domeniul hotelier și al cateringului, au convenit să realizeze o fuziune a localurilor acestora (denumite în continuare „pubs”) închiriate. În acest scop, respectivele „pubs” au fost transferate către Intrepreneur Estates Ltd (denumită în continuare „IEL”), o societate deținută în părți egale de Courage și Grand Met. Un acord încheiat între IEL și Courage prevedea că toți locatarii IEL trebuiau să cumpere bere exclusiv de la Courage.

Aceasta trebuia să livreze cantitățile de bere comandate la prețurile fixate în listele de prețuri aplicabile pubs închiriate de IEL.

4 IEL încheia cu locatarii săi un contract tip de închiriere. Deși nivelul chiriei putea face obiectul unei negocieri cu potențialul locatar, obligația de cumpărare exclusivă și celelalte clauze ale contractului nu erau negociabile.

5 În 1991, domnul Crehan a încheiat cu IEL două contracte de închiriere pe o durată de 20 de ani, cu impunerea obligației de cumpărare în favoarea societății Courage. Valoarea chiriei era revizuită la cinci ani, doar în sensul majorării, pentru a o aduce la nivelul celei mai ridicate chirii pentru perioada anterioară sau la nivelul celei mai bune chirii care putea fi obținută pe o piață deschisă pentru restul perioadei, în conformitate cu restul condițiilor din contractul de închiriere. Debitantul locatar trebuia să cumpere o cantitate minimă din anumite sortimente de bere și IEL a acceptat ca aceste sortimente de bere să fie furnizate debitantului de către Courage la prețurile indicate în lista de prețuri a acesteia din urmă.

6 În 1993, Courage, reclamantă în acțiunea principală, a introdus o acțiune vizând obligarea domnului Crehan, pârât în acțiunea principală, la plata unei sume de 15 266 GBP, care corespunde livrărilor de bere rămase neplătite. Pe de o parte, domnul Crehan a contestat temeinicia acestei acțiuni, susținând că obligația de a cumpăra contravenea articolului 85 din tratat. Pe de altă parte, acesta a introdus o cerere reconvențională pentru daune-interese.

7 Domnul Crehan a susținut că societatea Courage vindea bere patronilor independenți de pubs la prețuri mult mai scăzute decât cele care figurau în lista cu prețuri aplicate debitantilor locatari ai IEL, care aveau obligații față de aceasta printr-o clauză de exclusivitate. Acesta a susținut că respectiva diferență de preț a avut drept consecință reducerea rentabilității activității debitantilor supuși unei astfel de clauze și constrângerea acestora să își înceteze activitatea.

8 Contractul tip de închiriere folosit de Courage, Grand Met și filialele lor a fost notificat Comisiei în 1992. În 1993, aceasta a publicat o comunicare în temeiul articolului 19 alineatul (3) din Regulamentul nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, Primul regulament de punere în aplicare a articolelor 85 și 86 din tratat (JO 1962, 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3), anunțându-și intenția de a acorda o exceptare în temeiul articolului 85 alineatul (3) din tratat.

9 Notificarea a fost retrasă în octombrie 1997, după introducerea de către IEL a unui nou contract tip de închiriere, care a fost, de asemenea, notificat Comisiei. Noul contract de închiriere nu este totuși în cauză în acțiunea principală, având în vedere că acțiunile intentate privesc punerea în aplicare a clauzei de cumpărare exclusivă în temeiul vechiului contract de închiriere.

10 Considerentele care au condus Court of Appeal să adreseze întrebări preliminare Curții sunt următoarele.

11 Conform instanței de trimitere, dreptul englez nu permite unei părți la un acord ilicit să ceară daune-interese celeilalte părți. Astfel, chiar și în cazul în care ar fi admis ca întemeiat motivul invocat de domnul Crehan în susținerea apărării sale, potrivit căruia contractul de închiriere pe care l-a încheiat contravine articolului 85 din tratat, dreptul englez ar opune o excepție de inadmisibilitate acțiunii sale în despăgubire.

12 În plus, Court of Appeal considerase, într-o hotărâre anterioară deciziei de trimitere, fără să fi apreciat necesar să adreseze Curții întrebări cu privire la acest aspect, că articolul 85 alineatul (1) din tratat avea scopul de a proteja terții, concurenți sau consumatori, și nu părțile acordului ilicit. Acestea ar fi, în fapt, autorii și nu victimele restrângerii concurenței.

13 Court of Appeal subliniază că s-a considerat de către Curtea supremă a Statelor Unite ale Americii, în Decizia Perma Life Mufflers Inc. împotriva International Parts Corp. [392 U. S. 134 (1968)], că o parte la un acord anticoncurențial poate, în cazul în care se află într-o situație de inferioritate economică, să intenteze o acțiune în despăgubire împotriva cocontractantului său.

14 De asemenea, Court of Appeal ridică problema compatibilității cu dreptul comunitar a excepției de inadmisibilitate care s-ar opune în dreptul englez pretențiilor domnului Crehan, prezentate la punctul 6 din prezenta hotărâre.

15 În ipoteza în care dreptul comunitar ar conferi unei părți la un contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența o protecție juridică similară celei oferite de dreptul Statelor Unite ale Americii, Court of Appeal subliniază că ar exista un eventual conflict între principiul autonomiei procedurale și cel al unei aplicări uniforme a dreptului comunitar.

16 În aceste condiții, aceasta a hotărât să suspende judecata și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolul 81 CE (fostul articol 85) trebuie să fie interpretat în sensul că o parte la un contract ilegal de închiriere a unui local public, care conține o clauză de exclusivitate, poate invoca articolul 81 CE menționat anterior în vederea obținerii protecției jurisdicționale („relief”) împotriva celeilalte părți contractante?

2) Dacă răspunsul la prima întrebare este afirmativ, partea care solicită protecție jurisdicțională („relief”) are dreptul să i se acorde daune-interese pentru un prejudiciu presupus a fi rezultat din aplicarea, în cazul său, a clauzei contractului care este interzisă de articolul 81?

3) O normă de drept național care prevede că organele jurisdicționale nu ar trebui să permită unei persoane să invoce și/sau să se bazeze, ca o etapă necesară pentru obținerea de daune-interese, pe propriile acțiuni ilegale este compatibilă cu dreptul comunitar?

4) Dacă răspunsul la a treia întrebare este că, în anumite circumstanțe, o astfel de normă poate fi incompatibilă cu dreptul comunitar, care sunt circumstanțele ce ar trebui luate în considerare de instanța națională?” »

Cu privire la întrebările preliminare

17 Prin prima, a doua și a treia întrebare, care trebuie examinate împreună, instanța de trimitere întreabă, în esență, dacă o parte la un contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența, în sensul articolului 85 din tratat, poate invoca încălcarea acestei dispoziții în fața unei instanțe naționale în vederea obținerii protecției jurisdicționale („relief”) împotriva cocontractantului său și, în special, repararea unui prejudiciu despre care partea în cauză afirmă că rezultă din faptul că a fost supusă unei clauze contractuale care contravine articolului 85 menționat anterior și dacă, în consecință, dreptul comunitar se opune unei norme de drept național care refuză unei persoane dreptul de a se baza pe propriile acțiuni ilegale în scopul obținerii de daune-interese.

18 În cazul în care dreptul comunitar se opune unei norme naționale de această natură, instanța națională încearcă să afle, prin a patra întrebare, care sunt circumstanțele ce trebuie luate în considerare pentru a aprecia temeinicia unei astfel de cereri pentru acordarea de daune-interese.

19 Trebuie amintit, în primul rând, că tratatul a creat o ordine juridică proprie, integrată în sistemele juridice ale statelor membre și care se impune instanțelor naționale ale acestora, ale cărei subiecte sunt nu numai statele membre, ci și resortisanții acestora, și că, astfel cum creează obligații în sarcina persoanelor particulare, dreptul comunitar urmărește și să creeze drepturi care intră în patrimoniul juridic al acestora; drepturile respective nu se nasc numai atunci când sunt acordate în mod explicit de tratat, ci și în temeiul obligațiilor pe care tratatul le impune într-un mod bine definit atât persoanelor particulare, cât și statelor membre și instituțiilor comunitare (a se vedea Hotărârea din 5 februarie 1963, Van Gend en Loos, cauza 26/62 Rec., p. 1, 23; Hotărârea din 15 iulie 1964, Costa, cauza 6/64, Rec., p. 1141, 1158-1160, și Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții, cauzele conexe C-6/90 și C-9/90, Rec., p. I-5357, punctul 31).

20 În al doilea rând, articolul 85 din tratat constituie, în conformitate cu articolul 3 litera (g) din Tratatul CE [devenit, după modificare, articolul 3 alineatul (1) litera (g) CE], o dispoziție fundamentală, indispensabilă pentru îndeplinirea misiunilor încredințate Comunității și, în

special, pentru funcționarea pieței interne (a se vedea Hotărârea din 1 iunie 1999, Eco Swiss, C-126/97, Rec., p. I-3055, punctul 36).

21 În plus, importanța unei astfel de dispoziții a determinat autorii tratatului să prevadă în mod expres că, la articolul 85 alineatul (2), acordurile și deciziile interzise în temeiul acestei dispoziții sunt nule de drept (a se vedea Hotărârea Eco Swiss, citată anterior, punctul 36).

22 Această nulitate, care poate fi invocată de oricine, se impune instanțelor în măsura în care sunt îndeplinite condițiile de aplicare a articolului 85 alineatul (1) și acordul în cauză nu poate justifica acordarea unei exceptări în temeiul articolului 85 alineatul (3) din tratat (cu privire la acest ultim aspect, a se vedea, în special, Hotărârea din 9 iulie 1969, Portelange, cauza 10/69, Rec., p. 309, punctul 10). Deoarece nulitatea vizată la articolul 85 alineatul (2) are un caracter absolut, un acord nul în temeiul acestei dispoziții nu are efect în raporturile dintre contractanți și nu poate fi opus terților (a se vedea Hotărârea din 25 noiembrie 1971, Béguelin, cauza 22/71, Rec., p. 949, punctul 29). În plus, aceasta poate influența toate efectele, trecute sau viitoare, ale acordului sau ale deciziei în cauză (a se vedea Hotărârea din 6 februarie 1973, Brasserie de Haecht, cauza 48/72, Rec., p. 77, punctul 26).

23 În al treilea rând, trebuie să se amintească faptul că s-a stabilit deja de către Curte că articolul 85 alineatul (1) din tratat și articolul 86 din Tratatul CE (devenit articolul 82 CE) produc efecte directe în relațiile dintre persoanele particulare și creează drepturi pentru justițiabili, pe care instanțele naționale trebuie să le protejeze (a se vedea Hotărârea din 30 ianuarie 1974, BRT și SABAM, denumită „BRT I”, cauza 127/73, Rec., p. 51, punctul 16, și Hotărârea din 18 martie 1997, Guérin automobiles/Comisia, cauza C-282/95 P, Rec., p. I-1503, punctul 39).

24 Rezultă din considerentele precedente că orice persoană particulară are dreptul de a se prevala în fața unei instanțe naționale de încălcarea articolului 85 alineatul (1) din tratat, chiar și în cazul în care aceasta este parte la un contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența, în sensul acestei dispoziții.

25 În ceea ce privește posibilitatea de a solicita repararea prejudiciului cauzat de un contract sau un comportament susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența, trebuie amintit, mai întâi, că este de competența instanțelor naționale, cărora le revine sarcina de a aplica, în cadrul competențelor lor, dispozițiile dreptului comunitar, să asigure efectul deplin al acestor norme și să protejeze drepturile pe care acestea le conferă persoanelor particulare (a se vedea, în special, Hotărârea din 9 martie 1978, Simmenthal, cauza 106/77, Rec., p. 629, punctul 16, și Hotărârea din 19 iunie 1990, Factortame și alții, cauza C-213/89, Rec., p. I-2433, punctul 19).

26 Deplina eficacitate a articolului 85 din tratat și, în special, efectul util al interdicției enunțate la alineatul (1) al acestuia ar fi contestate dacă nu ar fi posibil pentru orice persoană

să solicite repararea prejudiciului care i-a fost cauzat de un contract sau un comportament susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența.

27 Într-adevăr, un astfel de drept consolidează caracterul operațional al regulilor comunitare de concurență și este de natură să descurajeze acordurile sau practicile, adesea disimulate, susceptibile să restrângă sau să denatureze concurența. Din această perspectivă, acțiunile în despăgubire în fața instanțelor naționale pot contribui substanțial la menținerea unei concurențe efective în Comunitate.

28 În aceste condiții, nu se poate exclude a priori posibilitatea introducerii unei astfel de acțiuni de către o parte la un contract care ar fi considerat contrar regulilor de concurență.

29 Cu toate acestea, în absența unei reglementări comunitare în materie, sistemului juridic intern al fiecărui stat membru îi revine sarcina de a desemna instanțele competente și de a reglementa modalitățile procedurale ale acțiunilor destinate să protejeze drepturile conferite justițiabililor de efectul direct al dreptului comunitar, cu condiția ca aceste modalități să nu fie mai puțin favorabile decât cele privind acțiunile similare de natură internă (principiul echivalenței) și să nu facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică comunitară (principiul efectivității) (a se vedea Hotărârea din 10 iulie 1997, Palmisani, C-261/95, Rec., p. I-4025, punctul 27).

30 În această privință, Curtea a considerat deja că dreptul comunitar nu împiedică instanțele naționale să se asigure că protecția drepturilor garantate de ordinea juridică comunitară nu determină o îmbogățire fără just temei a celor care se bucură de respectivele drepturi (a se vedea, în special, Hotărârea din 4 octombrie 1979, Ireks-Arkadz/Consiliul și Comisia, cauza 238/78, Rec., p. 2955, punctul 14; Hotărârea din 27 februarie 1980, Just, cauza 68/79, Rec., p. 501, punctul 26, și Hotărârea din 21 septembrie 2000, Michailidis, cauzele conexe C-441/98 și C-442/98, Rec., p. I-7145, punctul 31).

31 În mod similar, dreptul comunitar nu se opune, cu condiția să fie respectate principiile echivalenței și efectivității (a se vedea Hotărârea Palmisani, citată anterior, punctul 27), faptului ca dreptul național să îi refuze unei părți, care se dovedește a avea o răspundere semnificativă pentru denaturarea concurenței, dreptul de a obține daune-interese de la cocontractantul său. Într-adevăr, conform unui principiu recunoscut în majoritatea sistemelor juridice ale statelor membre, pe care Curtea l-a aplicat deja (a se vedea Hotărârea din 7 februarie 1973, Comisia/Italia, cauza 39/72, Rec., p. 101, punctul 10), un justițiabil nu poate profita de propriul său comportament ilegal, în cazul în care acesta este dovedit.

32 În această privință, printre elementele de apreciere care pot fi luate în considerare de către instanța națională competentă, trebuie să se menționeze contextul economic și juridic în care se situează părțile, precum și, astfel cum subliniază în mod întemeiat Guvernul Regatului Unit, puterea de negociere și comportamentul celor două părți la contract.

33 În special, instanței naționale îi revine sarcina de a examina dacă partea care pretinde că a suferit un prejudiciu, ca urmare a încheierii unui contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența, se afla într-o poziție de inferioritate considerabilă în raport cu cealaltă parte, astfel încât libertatea sa de a negocia clauzele contractului în cauză, precum și capacitatea sa de a evita prejudiciul sau de a limita proporția acestuia, în special folosind în timp util toate căile de atac aflate la dispoziția acesteia, să fi fost serios compromise sau chiar să fi devenit nule.

34 Cu referire la Hotărârea Curții din 12 decembrie 1967, Brasserie de Haecht (cauza 23/67, Rec., p. 525, 537) și la Hotărârea din 28 februarie 1991, Delimitis (C-234/89, Rec., p. I-935, punctele 14-26), Comisia și Guvernul Regatului Unit au evocat, de asemenea, în mod întemeiat ipoteza unui contract care s-ar putea dovedi contrar articolului 85 alineatul (1) din tratat numai pe motiv că face parte dintr-o rețea de contracte similare care produc un efect cumulativ în ceea ce privește concurența. Într-o astfel de ipoteză, cocontractantul titularului rețelei poate să nu aibă o răspundere semnificativă pentru încălcarea articolului 85, în special în cazul în care termenii contractului i-au fost, în fapt, impuși de titularul rețelei.

35 Contrar a ceea ce susține Courage, o apreciere diferită în ceea ce privește măsura răspunderii părților nu este contrară jurisprudenței Curții potrivit căreia nu are foarte mare importanță, în sensul aplicării articolului 85 din tratat, dacă părțile unui acord sunt sau nu pe picior de egalitate în ceea ce privește poziția și funcția lor economică (a se vedea, în special, Hotărârea Curții din 13 iulie 1966, Consten și Grundig/Comisia, cauzele conexe 56/64 și 58/64, Rec., p. 429, 493). Într-adevăr, această jurisprudență privește condițiile de aplicare a articolului 85 din tratat, în timp ce întrebările înaintate Curții în prezenta cauză se referă la anumite consecințe civile ale încălcării acestei dispoziții.

36 Având în vedere toate considerentele precedente, este necesar să se răspundă la întrebările adresate că:

– o parte la un contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența, în sensul articolului 85 din tratat, poate invoca încălcarea acestei dispoziții pentru a obține protecție jurisdicțională („relief”) împotriva celeilalte părți contractante;

– articolul 85 din tratat se opune unei norme din dreptul național care îi interzice unei părți la un contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența, în sensul dispoziției menționate anterior, să ceară daune-interese pentru repararea unui prejudiciu cauzat de executarea contractului respectiv, doar pe motiv că petentul este parte la contractul în cauză;

– dreptul comunitar nu se opune unei norme din dreptul național care îi interzice unei părți la un contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența să se bazeze pe propriile

acțiuni ilegale în scopul obținerii de daune-interese, în măsura în care s-a stabilit că această parte are o responsabilitate semnificativă pentru denaturarea concurenței.

Cu privire la cheltuielile de judecată

37 Cheltuielile efectuate de către Guvernul Regatului Unit, guvernele francez, italian și suedez, precum și de către Comisie, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile din acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebările care i-au fost adresate de Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division), prin Ordonanța din 16 iulie 1999, declară:

1) O parte la un contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența, în sensul articolului 85 din Tratatul CE (devenit articolul 81 CE), poate invoca încălcarea acestei dispoziții pentru a obține protecție jurisdicțională („relief”) împotriva celeilalte părți contractante.

2) Articolul 85 din tratat se opune unei norme din dreptul național care îi interzice unei părți la un contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența, în sensul dispoziției menționate anterior, să ceară daune-interese pentru repararea unui prejudiciu cauzat de executarea contractului respectiv, doar pe motiv că petentul este parte la contractul în cauză.

3) Dreptul comunitar nu se opune unei norme din dreptul național care îi interzice unei părți la un contract susceptibil să restrângă sau să denatureze concurența să se bazeze pe propriile acțiuni ilegale în scopul obținerii de daune-interese, în măsura în care s-a stabilit că această parte are o responsabilitate semnificativă pentru denaturarea concurenței.

Rodríguez Iglesias	Gulmann	Wathelet
Skouris	Edward	Jann
Sevón	Macken	Colneric

Cunha Rodrigues

Timmermans

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 20 septembrie 2001.

Grefier
R. Grass

Președinte
G. C. Rodríguez Iglesias